

Det, der lever længere end os selv

Interview med kunstner Monika Gora om nutidig byudvikling og akkumulation af tid

“Tænk på alle de erindringer, der er knyttet til gamle parker i byen. Deres store træer akkumulerer tiden og viser byens cyklus ud over det enkelte menneskeliv.” Det siger kunstner og landskabsarkitekt Monika Gora, der sammen med Gunilla Bandolin har lavet en række værker om vores forhold til naturen i byen. *How Much for a Tree* fra 2015 spørger til, hvordan det kan være, at statelige gamle træer i byen ofte må lade livet for kortsigtet ejendomsudvikling og enøjede kalkuler. Hvad er det, vi mister, når vi fjerner gamle parker og store træer? Hvad er et gammelt træ værd – opgjort i kvalitet og kvantitet?

Interviewet foregår en sjældent varm majdag i Malmö Konsthalls gårdhave, svalt skygget under et af gårdens kæmpemæssige platantræer. Polsk-fødte Monika Gora fortæller, at hun flyttede til Sverige som 10-årig og på grund af den kolde krig ikke bare kunne tage tilbage på ferie. Selvom hendes minder altså stammer fra de første barndomsår i Polen, har hun en stærk erindring om landskabet ved Warszawa; den varme sommervarm på huden filtreret gennem det grønne løv og følelsen af at skulle holde balancen, når man løber i de græsklædte bakker. Naturen skaber stærke sanselige minder. Samtidig ryger den tit helt i baggrunden, når vi taler byudvikling, siger Gora.

Ved et tilfælde, på jagt efter et selskabslokale til en stor fest, faldt hun over godset Gottorp i udkanten af Malmø.

En herskabelig bygning står her i en stor have med gamle træer. Omkranset af Bunkefløys nye boligenklaver og indfaldsvejen til Malmø fra Øresundsbroen er haven med hovedbygningen en kulturel tidslomme i områdets hastige forandring.

Men at Gottorp-godset skulle jævnes med jorden, blev hurtigt klart. Kort efter Goras fest på stedet kom den nye ejer – en asiatisk forretningsmand – med sin plan, der både indebar at nedrive bygningen og fælde alle de eksisterende træer. Paradoksalt nok skal der bygges en skole lige ved – til 700 elever, som kunne have haft glæde af en stor park – men den gamle park på Gottorp erstattes nu af den nye ejers private stenbelægning, højmoderne hus og en fontæne – vel inspireret af en populærvariant af Feng Shui. I forbindelse med byplanlægningen var der få, der tog ansvar for at bevare disse træer eller parken. I stedet planlagde man, at der skulle anlægges en ny park lige ved; en nyplantet park, halvt så stor, og som i de første mange år vil stå med små, tynde træer.

SR: *Hvad går jeres projekt How Much for a Tree om Gottorp ud på?*

Monika Gora: Vi satte os for at undersøge, hvordan og hvad i forløbet der kunne føre til, at en allerede udpeget offentlig park kunne ende med at forsvinde, og værdis-

Naturen skaber stærke sanselige og kropsligt forankrede minder. Samtidig ryger den tit helt i baggrunden, når vi taler byudvikling, siger kunstner og landskabsarkitekt Monika Gora. Video-still fra filmen *How Much for a Tree*, hvor klatrer og fotograf Nils Bergendal undersøger det sanselige møde, der sker, når han klatrer i store træer, der kan sammenlignes med dem, som blev fældet på godset Gottorp (Malmø) i 2011.

Gottorp er gennem udvikling af det sydvestlige Malmø ved at blive omkranset af by og infrastruktur. Det kommende byområde mangler ifølge planmyndighederne grønne offentlige områder, så man har valgt at anlægge en ny park. Gottorp har i generationer været en socialt og kulturelt forankret park i bydelen. Paradoksalt nok har ingen forsøgt at tage vare på den eksisterende herregårdspark, der havde kæmpemæssige, historiske træer, som det vil tage over 100 år at få igen. Hvad er værdien af denne gamle park, som ingen af de involverede i byudviklingen fik taget vare på? spørger Monika Gora. Den nye offentlige park, hvor nye træer plantes, er halvt så stor som Gottorps have.

Foto: Lantmäteriet. Grafik: Gora/Bandolin.

Det nye Gottorp har medført kraftig fældning af de store gamle træer med en stammediameter på op til to meter. Tilbage står kun de træer, der omkranser selve ejendommen. Det store gamle træ ved indkørslen er erstattet af et springvand, da vand ved indgangen er vigtigt ifølge Feng Shui, som den nye asiatiske ejer generelt har formet og indrettet huset efter. At der cirkulerede meget mere vand i de store træer, der stod her før springvandet, har ikke været nogen vigtig overvejelse.

Foto: Propellermedia.

fulde store træer fældes. Gunilla Bandolin og jeg valgte at interviewe de centrale personer i det såkaldte udviklingsprojekt: Ejeren af grunden, kommunens byplanlægger, træhuggeren, der får i opgave at fælde træerne, og så videre. I udstillingen *How Much for a Tree*, som består af et teatermanuskript, fotografier og en videoinstallation, bringer vi forskellige perspektiver på tingene. Videoinstallationen forsøger gennem kunstneriske virkemidler at formidle oplevelsen af de store træer, der er gået tabt gennem fældningen. Teatermanuskriptet berører de forskellige aktørers syn på hændelsesforløbet. Vi vælger ikke at bruge deres navne, men at betegne dem med deres virke, fx planlæggeren og developeren, da det belyser deres roller og ansvar frem for person. Netop det er vigtigt: Hvad er det for et ansvar, man skal varetage? Er du offentlig byplanlægger, skal du have et helhedsperspektiv, der handler om offentlige rum og fælles goder.

RMP: *Hvad er værdien af de gamle træer på Gottorp?*

MG: Rent kvantitativt kan man jo vælge at følge en beregningsmodel, som fx forskere på Sveriges Landbruksuniversitet har udarbejdet. Denne sætter grundprisen på en anden måde end den etablerede, der følger ejendommens markedspris. I stedet spørger man her: Hvis man skulle købe så store træer i et plantecenter, hvad ville de så koste? Ifølge den beregning ville haven på Gottorp være over 109 millioner kroner værd, hvad der er mere end ti gange den købspris, investoren fik den for (9,25 millioner kr.). Samtidig er der meget mere på spil end dette. Der er erindringsværdier og sanselige værdier.

Fx var den skovhugger, der havde fået til opgave at fælde træerne, og som vi interviewede gennem en lang periode, selv opvokset tæt på Gottorp. Han har klatret og leget i godshaven og har stærke minder om den. Da han først fik til opgave at fælde og fjerne alle træerne, tog han det som en hvilken som helst anden opgave. I vores samtaler om Gottorp virkede det, som om han blev mere og mere opmærksom på, hvor meget disse træer egentlig betød for ham. Til sidst holdt han simpelthen op med at fælde. Og han holdt op med at tale med os. De to verdener – hans nutidige forretning og hans barndomserindring –

havde været adskilte, og blev nu sammentænkt. Og han kunne ikke holde ud, at han var ved at fjerne træerne. For ham må de have haft stor værdi.

Vi sendte også en fotograf op for at prøve at formidle nogle af de sanselige værdier, et træ har. Set på en byplan er et træ ofte bare en prik eller rund cirkel. Når man klatrer i det, oplever man noget helt andet. Fotografen var fjeldklatrer og gik fuldt ind i opgaven med bare tæer og klatreudstyr. Efterhånden smed han alle klatrebene ned og forsvandt helt op i trækronerne. Filmen, som vi viste på udstillingen, fortæller om den raslende, varme vind i løvet, om lys- og skyggevirkningen, der aldrig er ens, om den bløde lyd, når fodsåler møder bark, og om en uendelighed af forskellige formudtryk, eftersom han bevæger sig mellem grenene. Han var faktisk ikke til at stoppe. Hans film fortæller os noget om værdien af træer. At sanse og være sammen med et træ er at være sammen med sig selv.

RMP: *Du nævner både kvantitative og kvalitative værdier her.*

MG: Der er mange måder at opgøre dem på, og det kvalitative og kvantitative er ikke modsætninger. Forskere kan nu vise i tal, hvordan træer indvirker på vores stressniveau og helbred. Uden at kende tallene kan jeg mærke afstresningen, når jeg går rundt i Gottorps gamle have. Man kan måle, hvordan træer bidrager til luftforbedring og til at svale på varme sommerdage, men jeg kan også mærke det på min egen krop. Det er to sider af samme sag.

SR: *Alligevel fælder vi store træer i hobetal. Er det lovingen, som er problemet?*

MG: Tja, byen Malmø har besluttet, at hvis man fælder et gammelt træ, skal man plante et nyt "stort træ". Stort er da defineret som det største af de mål, man har fastsat i kommunens lovgivning, nemlig 40 cm i omkreds i stammen. Det er jo ingenting i forhold til de gamle træer, der lige er blevet fjernet! Det tager 100 år, før de nyplantede erstatningstræer er på størrelse med dem, der er blevet fjernet.

SR: *Hvor ligger ansvaret for de mange træfældninger i byudviklingen?*

MG: Det er klart, at investorer har hovedfokus på indtjening. Embedsværket og lovgiverne må derimod tage deres ansvar for helhedsperspektivet. De synes nogle gange at være for optaget af at etablere nye projekter og passer ikke på træerne, der så fældes i den sammenhæng. Ofte kan man med enkle greb planlægge nybyggeri på en måde, hvor der stadigvæk er vokseplads til træerne, hvad der svarer til kronens størrelse.

RMP: *Men i dag er vi jo meget optaget af bæredygtighed. Er det ikke godt nok?*

MG: Jo, der sker meget inden for bæredygtighedstænkning, både når vi bygger og renoverer huse, og i den måde vi planlægger byen på. Her er fokus som regel på tekniske løsninger, som jordvarme og solceller, eller en tænkning om biodiversitet, som går ud på at beskytte særlige dyre- og plantearter eller tælle, hvor mange der er, i troen på at flest er bedst. Man mister blik for de økologiske sammenhænge i byen og på de menneskelige værdier; hvad der skaber nærhed og forankring. Når man fælder så mange gamle træer, som det sker i Malmø i dag, kan det ikke kaldes bæredygtigt.

Rent kvantitativt har man sådan set plantet mange træer i Malmø. Længe har man plantet træer uden at følge op på, hvordan de overlever. Man plantede, og så døde de, og så plantede man nye. Nu forstår man bedre, at man skal arbejde med træerne og deres voksested og pleje, men deres betydning for os mennesker er der ikke stor bevidsthed om.

SR: *Alligevel har Malmø modtaget adskillige priser som miljøvenlig og økologisk by.*

Jo, Malmø er blevet prisbelønnet blandt andet som grøn by og miljøkommune og for sit økologiske/bæredygtighedsregnskab. Det handler dog mest om miljøregnskab, fx om lavere energiforbrug i materialer, der har en optimeret ydeevne ud fra kvantitative beregninger af bare nogle få parametre. Vi har brug for en bredere forståelse, der inkluderer, hvordan man i byudviklingen kan arbejde

med byens økosystemer og menneskelige erfaringer, så byer bliver etisk bæredygtige rammer om menneskers liv. Samtidig betyder kvantitet noget. I Malmø er vi seks indbyggere pr. træ. Tænk, hvis vi kunne have som mål, at der var et træ pr. indbygger!

RMP: *Men folk er vel glade for træer?*

MG: Jo, folk elsker forestillingen om store træer. Man ser dem tit på arkitekturillustrationer før byggeprojekter. Fx skal der nu bygges ti nye metrostationer i Stockholm; den ene er designet til at have store træer med blade under jorden. Først troede jeg, at det var et slags drivhus, og spurgte, hvordan de fik lys ned til træerne langt under jorden. Det viste sig, at det var tale om skulpturer, som ligner træer. Det lader til, at billedet af et træ, som form og forestilling, er meget stærkt. Men en statisk skulptur af et træ har jo ikke den vekslen i farver, form og duft, som kendetegner træets variation over årstiderne og vækst med årenes løb.

RMP: *Er vi blevet bange for træer?*

MG: Træer lader til at være for besværlige; de skal beskæres, og de afgiver løv og nogle gange fugleklatter. Træer kan vælte og ødelægge huse og veje. På et dybere plan er det måske kommet så langt, at vi ikke kan håndtere ting, der er større og mægtigere, end vi selv er. Det virker, som om vi ikke kan holde det ud, som ikke er menneskeskabt, og som vi ikke kan civilisere og kontrollere.

Når store træer og parkområder fjernes, hænger det også sammen med, at viden om det levende forsvinder. Skamfering af store træer, fordi de skygger, er udtryk for, at vores kulturelle kundskab om det levende står svagt, og det sågar i en tid, hvor klimaforandringer kræver kunnen om det levende.

Paradokset er, at vi samtidig har en forestilling om, at store træer er gode. Vi elsker billeder af træer, da det netop repræsenterer tilblivelse over tid, fx livets træ, Yggdrasil, i nordisk mytologi. Samtidig har vi mistet kundskaben til at interagere med dem ud fra en forståelse af gensidig indvirkning.

Skamferet træ, hvor grene som lemmer er flået af, så veddet er splintret. Vi har mistet den kundskab, der gør at vi kan aflæse det levende og interagere med det.

Foto: Fredrik Karlsson.

Vi skal understøtte det levende i vores byer – det ville være at tage et udviklingsperspektiv på byen, et udtryk for tiltro til og et samarbejde med fremtiden.

Nutidens byplanlægning er præget af manglende opmærksomhed på nærvær og tid – øjeblikket betyder alt. Jeg har set eksempler på, at folk river træer ned tæt på nybyggeri, fordi de skygger om foråret. Man kunne jo bare have sat sig et andet sted. Om sommeren, når alt er varmt, savner man så et svalende træ.

Levende træer minder os om vores egen forgængelighed i forhold til noget, der lever længere end os selv, og træet som et udtryk for tidens gang, der selv har en sluttet tid.

SR: Men samtidig er "bynatur" blevet det nye sort i byplanlægning. Københavns Kommune har fx her i begyndelsen af 2016 lanceret en ny bynatur-strategi, som siger, at vi skal have "mere" og "bedre" natur i byen frem til år 2025.

MG: Ja, den tanke er spændende, og København har en ambitiøs strategi. Men ser vi på de senere års byrumsdesign, der har arbejdet aktivt med bynatur, er det i virkeligheden en meget ordnet, kontrolleret forestilling om natur, der kommer til udtryk. For eksempel i tegnestuen SLA's arbejder, som er meget spændende, men som stadig opererer med en natur, hvor mennesket har fuld kontrol, og med nyplantede vækster, der har en størrelse, som vi kan kontrollere.

RMP: Du savner en forståelse af bynatur, hvor mennesket ikke længere efterstræber fuld kontrol?

MG: Alle livsformer er interessante. At mennesket skulle være stillet over naturen, er på mange måder en kristen teori. Måske går dette tilbage til de første landbrugssamfund, hvor mennesker begyndte at se på omgivelserne som deres territorium. Men vi skal tænke mere i helheder, og dermed hvordan byer og mennesker formes af hinanden.

SR: Hvad var jeres konklusion efter projektet *How Much for a Tree?*

MG: Ja, måske at der ikke er nogen plads til gamle træer i vores samfund. Det, som er større end os selv og akkumulerer tiden. Det virker, som om vi i dag lever i den sidste tid, hvor der står store træer rundt om i byen. At den tid, hvor dette er muligt, er ved at være forbi. Det vil jeg gerne vise i min kunst og stille spørgsmålstegn ved.